

Recenzió

Szentes Tamás és munkaközössége *Fejlődés, Versenyképesség. Globalizáció I.* című könyvéről

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, 411 oldal)

Baranyai Nóra

A Szentes Tamás vezette tudományos iskola célja a kétkötetes mű megírásával – az előszó alapján – az volt, hogy az utóbbi években a közbeszéd és politikai-ideológiai viták tárgyává vált globalizáció, versenyképesség fogalmait, s az ezekkel kapcsolatos, nemzeti, regionális és globális szinten megjelenő kihívásokat értelmezze, elemezze. A mű első kötete az általános, elméleti összefüggéseket vizsgálja, a második kötet pedig az e tárgykörben végzett kutatási eredményeket összegzi.

Külön erről nem tesznek említést, de feltételezhetően a könyvet alapvetően oktatói célokkal alkották meg, legalábbis a felépítése, a részletessége, s olykor a nyelvezete is erről tanúskodik. Természetesen nem csak a felsőoktatásban lehet hasznos e mű elolvasása, azonban a tudományos réteg számára túlságosan alapvető (közgazdaságtani) ismereteket tartalmazónak, részletesnek és magyarázónak tartom az írásokat. Ezt azonban akár előnynek, a könyv érdemének is tarthatjuk, mert így a laikusok számára – s félig-meddig magamat szintén ebbe a kategóriába sorolom – is érthető, követhető a gondolatmenet. Ezt erősíti az is, hogy a különböző fejezetek komplex egységgé állnak össze, s az állandó visszautalások, olykor ismétlések, egy-egy gondolat részletesebb kifejtése segíti az olvasót az értelmezésben. A többszerzős művekre ritkán jellemző komplexitás nem csak tartalmilag jelentkezik, hanem a könyv nyelvezetében is – jómagam nem tudtam megállapítani, hogy mely fejezeteknél van szerzőváltás –, amely önmagában kifejezi a munkaközösség egységességét.

A mű első kötete – amely jelen elemzés tárgyát képezi – két nagyobb részre, ezeken belül pedig hat (négy, illetve kettő) fejezetre bomlik, amelyek további alfejezetekből állnak össze. Az egyes fejezetek egy-egy nagyobb témakört ölelnek fel, az alfejezetek azonban olyan konkrétabb kérdésekkel foglalkoznak, melyek gyakran egy ellentétes elméleten, gondolkodásmódon alapulnak.

Az első nagyobb fejezet az *Elméleti és módszertani kérdések* könyvrészen belül a nemzeti fejlődés kérdéseivel foglalkozik. Az ellentétes gondolkodásmód, illetve megközelítés ebben az esetben az, hogy a nemzeti fejlődést alapvetően belső vagy külső okok által meghatározottnak tartjuk. A fejlődő országokra jellemző elmaradottság kiváltóiként vagy a belső adottságokat, vagy a külső világgazdasági környezet beavatkozásának kedvezőtlen következményeit tartották számon korábban, azonban mára elfogadottá vált az, hogy együttesen veszik figyelembe az adott ország belső társadalmi-gazdasági viszonyrendszerét, valamint az őket – tágabb értelemben – körülvevő államokat, azok „kolonizációs” törekvéseit. Az aszimmetrikus világgazdasági interdependenciáknak, valamint a belső társadalmi dezintegrációnak mint az elmaradottság meghatározó okainak – a további lemaradást előrevetítő bezárkózási stratégia helyett – megváltoztatására javaslatokat, megoldási lehetőségeket is kínál a szerző, *Szentes Tamás*: a nemzeti fejlesztéspolitika reformja, nemzetközi téren többirányú kapcsolatrendszerek kiépítése, amely legalábbis enyhítheti, ha nem is szünteti meg az asszimetriát, a belpolitikai intézkedések terén pedig a társadalmi kohéziót elősegítő tevékenységek, a civil társadalom kiépülésének támogatása. A szükséges fejlesztéspolitikai stratégiát *strukturális igazodás*nak nevezik, amely egyaránt értelmezhető a gazdaság, a társadalom és a politika dimenzióiban, s állandó, permanens, a globális folyamatokhoz alkalmazkodó változásokat igényel a nemzetállamoktól. A fejlődés és a fejlesztéspolitika tanulságainak felsorolásakor is hangsúlyozza a szerző, hogy ezek az állandó megújulást igénylő folyamatok soha nem tekinthetők befejezettnek, majd számba veszi azokat a tényezőket, amelyeket a korábbiakban ismertettek, s amelyek meghatározzák az államok fejlődési sajátosságait, lehetőségeit.

A fejlődés mérésének problematikájával is ebben az alfejezetben foglalkozik; az, hogy a nemzetfejlődést korábban teljesen a gazdasági fejlődéssel azonosították, meghatározta azon mutatók körét is, melyekkel a fejlődési folyamatokat értékelték, az államok fejlettségi sorrendjét kialakították. A társadalmi és szociális – azaz a társadalmi kohézióra utaló – szempontok megjelenésével a gazdasági mutatók mellett figyelembe veszik a társadalmi állapotokat jelző statisztikai adatokat is. Kérdés azonban – s ezzel magam is egyetértek –, hogy a sokszor csak becsült statisztikákon alapuló besorolások, s az ezek alapján készített rangsorok mennyire felelnek meg a valóságnak. További problémát vet fel az is, hogy pusztán a kvantitatív adatok alapján nem lehet következtetni az adott ország gazdasági-társadalmi viszonyainak minőségére sem,

amely a fejlettségi szint megállapításának esetében hangsúlyosabbnak jelenhetne meg, mint a mennyiségi mutatók alapján levont következtetések.

A második alfejezet központi kérdése az egyszerre felgyorsuló globalizáció, s a két dimenzióban is értelmezhető regionalizáció, illetve ezeknek egymáshoz való viszonya. Az írás legnagyobb érdeme megítélésem szerint, hogy rendszerezi a globalizációval és regionalizációval kapcsolatos legfontosabb történeti jellemzőket, összegzi a horizontális és vertikális értelemben megnyilvánuló formákat, az azokon belüli folyamatokat és viszonyokat, valamint az azokat meghatározó mozgatóerőket. Érdekes kérdést vet fel a globalizáció felgyorsulása és az államszocialista rezsimek összeomlása közötti összefüggés vizsgálata, jelesül az, hogy melyik folyamat indult meg előbb, s ekképpen melyik idézte elő a másikat. Továbbá a regionalizáció is többféle irányból értelmezhető jelenség; egyrészt tekinthető a globalizációt segítő folyamatnak, egy kisebb térségben megnyilvánuló „kis globalizációnak”, ugyanakkor felfogható úgy is, mint egy bezárkózó, védekező integráció, mely éppen a globalizáció hatásainak mérséklése érdekében jött létre.

Az alfejezet fennmaradó része az Európai Unió regionális politikájával, a regionális egyenlőtlenségekkel foglalkozik, amely a kelet-közép-európai államok számára aktuális problémákat vet fel. Az Unión belüli fejlettségi különbségek a 2004-es bővítés során jelentősen megnövekedtek, azonban az nem vitatható, hogy az integrációval az újonnan csatlakozottak versenyképessége is javult. Az egyenlőtlenségek mérséklésére létrehozott uniós kohéziós politika elsőként a fejlettebb, ún. növekedési pólusokra hat kedvezően, majd a fejletlenebb területeket is eléri. Ezen alapul a regionális gazdaságtani elmélet, hogy a különbségek növekedése a kezdeti időszakban törvényszerű, ám ez alapozza meg a későbbi, hosszú távú konvergenciát, azaz az egyenlőtlenségek mérséklődését.

A harmadik alfejezet a versenyképesség fogalmi meghatározásával, illetve a versenyképesség mérésének problematikájával foglalkozik. A versenyképesség – noha egyre gyakrabban használt kifejezéssé vált – fogalma nem kellőképpen definiált, s sokan a fejlődéssel, a versengéssel azonosítják, így a gazdasági mutatókkal próbálják meghatározni egy-egy állam, régió stb. versenyképességi rangsorban elfoglalt helyét. A szerzők, *Dorner Anikó*, *Szentes Tamás* és *Török Ádám* szerint azonban ez a megközelítés alapvetően téves, s a versenyképesség voltaképpen más egységekhez – legyen az ágazat vagy állam – való viszonyításon múlik; emellett fontos az is, hogy ne

csak a gazdasági mutatókon, hanem az állam egyéb, társadalmi, politikai, szakpolitikai jellemzőinek megítélésén is alapuljon.

A versenyképesség mérése függ attól, hogy mi annak tárgya, nincs egyetlen, általános megoldás, mellyel minden egyes, ebből a szempontból értelmezhető objektum mérhető; más jellemzőket, mutatókat kell figyelembe venni egy termék, egy vállalat, egy ágazat, valamint egy ország esetében, s megint csak más mérőszámok alapján ítélni meg egy régió versenyképessége. A XXI. században meghatározó jelentőséggel bíró fenntartható fejlődés elve újabb dimenzióval bővítette a versenyképesség fogalmát, s meghatározta annak etikai aspektusát is. A versenyképesség társadalmi dimenziója a korábban már meghatározott szociális kohézió, a politikai dimenzió ugyanakkor a megfelelő szabályozás mértékében nyilvánul meg.

A gazdasági versenyképesség mérésének tökéletes módjának meghatározására már többen, többféleképpen tettek kísérletet. Azok a próbálkozások, melyek egy mérőszám alapján akarták meghatározni egy adott térség versenyképességét, komoly kritikák kereszttüzébe kerültek, vagy magát a használt mutatót, vagy azt találták problémásnak a kritikákat megfogalmazók, hogy az alkalmazott mérőszámok a versenyképesség következményei is lehetnek, s nem feltétlenül az azt meghatározó okok között szerepelnek. Az első megállapítás tehát abban foglalható össze, hogy a versenyképességet nem lehet egyetlen mutató alapján értékelni. A több mutatószámot alkalmazó mérések kapcsán egy olyan konkrét példát hoznak fel a szerzők, amely a versenyképességet egyrészt statisztikai adatokból, másrészt a gazdasági szervezetek véleményei alapján állapítja meg, ezzel lehetőséget biztosítva a mennyiségi és minőségi értékelésre is. A szerzők második, a mérésekkel való megállapítása ezzel kapcsolatban az, hogy ez a megoldás jó, de nem elégséges a versenyképesség meghatározásához. A harmadik, ismertett mérési technika a globális versenyképességi index mutatóinak bemutatása, mely tekintettel van a gazdasági versenyképesség jelenlegi állapotára, a fejlődés szakaszaira – mely alapján az előbbi értékelhető –, valamint a különböző szakaszok átmeneteinek biztosítására szolgáló feltételek meglétére egyaránt. A bonyolult számítási rendszer ugyanakkor a szerzők megítélése szerint visszatér az unilineáris fejlődéselmélethez, a pusztán belső adottságokon alapuló fejlődési modellekhez, s ezt nem tartják elfogadhatónak.

Szerencsés az a momentum, hogy a különböző mérési technikákra vonatkozó kritikai elemzést követően a szerzők ismertetik saját megoldási javaslatukat is, sokan esnek ugyanis abba a hibába, hogy a kritikák megfogalmazásán túl nem tudnak olyan

javaslatot felmutatni, amely túlmutatna a korábbi – hibásnak ítélt – elképzeléseken. Ez azonban a korábbi mérésekben bírált szempontokat mind figyelembe veszi, azaz bevonja az elemzés körébe. Így például tekintettel van a fejlődés bemeneti és kimeneti mutatószámaira, s a gazdasági versenyképesség mérésére alkalmas adatok mellett kiterjeszti a vizsgálatot olyan tényezőkre is, amelyek a globális felelősségvállalás témakörébe tartoznak: a segélyezésre, a környezetvédelemre, a diszkriminációmentességre, s a tömegpusztító és nukleáris lefegyverzéshez való viszonyra, s az ezekkel kapcsolatban született egyezményekhez való csatlakozásra. A mutatók bevonásának szükségességére vonatkozó érvelés megalapozott ugyan, s az is szimpatikus, hogy a szerzők nem kívánják saját javaslatukat megfellebbezhetetlenként beállítani, azonban megítélésem szerint hiányzik az indoklásban szereplő társadalmi, kulturális dimenziók államokon belüli vizsgálata. A globális felelősségvállalás idézett szempontjai ugyan feltételezik azt, hogy ezeket a belpolitikában is következetesen alkalmazzák, ám ebben a megoldási javaslatban csak nemzetközi viszonylatban jelennek meg.

A kutatás-fejlesztésnek mint a versenyképesség megítélésének egy sajátos, ám meghatározó aspektusának mérése – s ezzel magam is egyetértek – problematikus. A K+F ráfordítások, az ezen a területen foglalkoztatottak száma, s a K+F tevékenységek kimenetei (publikációk, szabadalmak) nem feltétlenül a legszerencsésebb mutatószámok, hiszen az elemzések során ritkán vannak figyelemmel az országok vagy más területi, gazdasági egységek közötti méretbeli, kimeneti különbségeire, s arra sem, hogy a K+F tevékenységek milyen gyorsan jelennek meg a gazdaságban, megjelennek-e egyáltalán. A megfogalmazott kritika jogos, azonban a statisztikai adatok ezekre a valóban nem relatív, s nem is megbízható mutatószámokra korlátozódnak, így a K+F tevékenységnek a megítélésében jelenleg csak ezeket lehet alkalmazni.

A negyedik, a könyvrészt záró alfejezet az egyik legaktuálisabb problémával, a fenntartható fejlődés témakörével foglalkozik. A fenntarthatóságnak, így magának a fenntartható fejlődésnek is több dimenziója van, megragadható ökológiai, társadalmi, gazdasági és politikai vonatkozásban egyaránt. A fenntartható gazdasági fejlődés így nyilvánvalóan nem határozható meg a többi dimenzió figyelembevétel nélkül. A fenntartható fejlődés kérdése a természeti források kiapadása és a már ma is tapasztalható ökológiai ártalmak kapcsán került az érdeklődés középpontjába. A gazdaság és a fenntarthatóság összefüggéseiben valóban komoly problémák

jelentkeznek, melyek egyrészt a fejlett és fejletlenebb országok kapcsolatában, másrészt a fejlett társadalmak fogyasztási szokásaiban, harmadrészt a gazdasági szabályozásban nyilvánulnak meg. Az országtípusok vonatkozásában az egyik problémás jelenség az, hogy a jelenlegi fenntarthatatlan gazdasági fejlődés jobban sújtja az elmaradottabb országokat, amelyek a fejlődés reményében kevésbé szigorú környezetvédelmi szabályozással kívánják a fejlettebb országokat befektetésekre ösztönözni, melynek következtében az adott államban élők életminősége romlik. A környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő vállalatok – s ez a szabályozás problematikája – számára versenyhátrányt jelent az, hogy betartják az előírásokat, hiszen ezáltal költségeik megnövekednek, melyet természetesen a vásárlókkal fizettetnek meg. A megoldás egyértelműen a belső és a nemzetközi szabályozás egyidejű megvalósítása lenne, azonban a jelenleg is érvényben lévő egyezményekhez a nagyhatalmak – gazdasági okokból – ódzkodva, vagy egyáltalán nem csatlakoznak. A fejezet szerzője, *Surányi Sándor* mind a nemzetállami, mind a globális szint számára megfogalmaz olyan javaslatokat, melyek a szabályozás alapját jelenthetnék. Az államok számára a lehetőség a különböző díjak és adók bevezetésében rejlik, míg a nemzetközi szinten a kibocsátás-kvóta, a különböző kompenzációs megoldások, s adók, adósságok jelenthetnek megoldást. A szabályozás azonban csak az egyik része a kérdés- és problémakörnek, hiszen a jogi környezet megalkotásánál jóval nehezebb azok betartatása, amelyre a jelenlegi intézmények, nemzetközi szervezetek nem is alkalmasak. A szerző ezért új intézmények létrehozását javasolja, megítélésem szerint azonban a létező struktúrákat is ugyanolyan könnyedén át lehetne alakítani olyanná, hogy az általuk hozott rendelkezések, határozatok kötelező érvényűek legyenek minden (résztevő) állam számára, s ne váljanak a nagyhatalmak játékszereivé. „Ugyanolyan könnyen” – írtam az imént, ez alatt azt értem, hogy semmilyen biztosíték nincs arra, hogy más, újonnan létrehozott szervezetek, intézmények sikeresebben menedzselnék a problémás kérdéseket, s jobban be tudnák tartatni a határozatokat, egyezményeket, mint a jelenleg fennállók.

A kötet második része *A gyakorlati politika kérdései* címet viseli. Az ezen belüli első nagyobb egység az állam piacszabályozó szerepével, a piac és az állam kapcsolatával foglalkozik. A piac tökéletlen voltát többen, több államban is felfedezték, a megoldások, az állami beavatkozások foka azonban eltérő mértékű volt, s az állam kiigazító szerepétől egészen a piac helyettesítéséig terjedtek. Ugyanakkor az állami

működésnek is vannak tökéletlenségei, tehát a cél megtalálni azt az egyensúlyt, mely az adott ország és társadalma számára a legjobb megoldást nyújtja. Erre tehát, csakúgy, mint magára a fejlődésre nincsen, s nem is lehet uniformizált javaslatokat tenni. A piac tökéletlensége okán fontos felismerni azt, hogy az államnak kiigazító szerepe kell hogy legyen minden egyes országban, különösen azokon a területeken, melyre a piac nincsen hatással, sőt, inkább ellentétes irányú folyamatokat gerjeszt. Ezek a területek a szociális szférához tartoznak, ahol az államnak – mint erről már korábban is volt szó – a társadalmi kohézió megteremtése felé haladnia, a piac pedig belső törvényszerűségeinek hatására éppen az egyenlőtlenségek növelésének irányába hat. A globalizáció számos olyan új tevékenységi területet nyitott meg, melyben csak az állam tud szerepet vállalni, ezáltal, bármilyen paradoxonnak tűnik is az állítás, a globális folyamatok hatására a nemzetállam nemhogy nem tűnik el, még erősödik is (ha képes és akar ezeken a területeken intézkedéseket hozni).

A kettős megközelítés ebben a fejezetben is hangsúlyt kap; a szerző elemzi azokat az elméleteket, melyek a piac mindenhatóságát, s melyek az állami beavatkozás szükségességét hangsúlyozzák. Az állami beavatkozást teljes mértékben elutasítók a központtól a makrogazdasági feltételek kialakítását, s azok fenntartását várják el. A szerző szemléletes példával bizonyítja be azt, hogy e kívánság teljesítése a lehetetlennel egyenlő, mivel vannak olyan körülmények, amelyek vagy nem vehetők számításba, vagy nem elháríthatók adott pillanatban. Az államra tehát nemcsak a makrofeltételek biztosításakor, hanem kivételes helyzetek esetén is szükség van – mint ahogy a jelenlegi pénzügyi és gazdasági világválság ezt be is bizonyította. A piaci szereplők nem tudták fenntartani saját magukat, s állami segítségre, biztonsági intézkedésekre volt szükségük további működésük érdekében. A beavatkozás szükségességét propagálók az állam szociális szerepvállalását hangsúlyozzák, illetve azt, hogy vannak olyan termékek („*egyedi elbánást igénylő piaci termékek*”), szolgáltatások, amelyekkel kapcsolatban a társadalom ellátottságának biztosítása alapvetően az állam feladatrendszerébe tartozik. A kockázatokkal szembeni biztonság, valamint az állami szubvenciók, fejlesztések és intézmények a korábbi, a piac tökéletlensége miatti állami beavatkozás melletti érvelést ismétli meg. Szintén az állam beavatkozása melletti korteskedést bizonyítja az az állítás, mely szerint az *egészet* csak egy kívülálló tudja átfogóan szemlélni, s így a jelentkező problémákra is csak kívülről várható megoldás. Arra is kitér azonban az elemzés, hogy az állam tökéletlensége milyen közvetlen károkkal járhat: a központi, makroszintű kommunikáció sikertelensége a mikroszint teljesen más irányú reakcióját váltja ki, s a

kívánt cél ellentéte valósul meg – ez az eset történhetett a magyarországi egészségügyi reform népszavazás hatására megszüntetett elemeivel kapcsolatban is: a kormányzati „jó szándék” ellenére a társadalom elégedetlenségét váltotta ki a program, mely a vizitdíj és a kórházi napidíj rendszerére vonatkozott.

A komparatív előnyök – azaz lényegében az adottságok – és a különböző eszközökkel fejleszthető, kompetitív előnyök, amelyek a strukturális igazodás jegyeiként is értelmezhetőek, egyaránt szerepet játszhatnak az egyre nagyobb jelentőséghez jutó transznacionális vállalatok telephelyválasztásában. Bizonyos esetekben azért döntenek egyes vállalatok adott ország mellett, mert azok komparatív előnyökkel, azaz inkább – ha a belső viszonyokat vesszük figyelembe – hátrányokkal rendelkeznek. Fontos azonban, hogy folyamatosan változzanak, a komparatív előnyöket kompetitív előnyökké konvertálják, hiszen a transznacionális vállalatok kivonulása sokkal reménytelenebb helyzetbe hozhatja őket, mint voltak korábban. A túlzott engedmények (amelyet a következő fejezetben különféle dömpingekként jellemeznek), amelyeket a befektetők számára biztosítanak, szintén veszélyek forrásává válhatnak, különösen, ha a fenntarthatóság elemeit vesszük figyelembe. A fejezet kitér a promóciós politika összetevőinek és módozatainak, fajtáinak felsorolására is, amely akár egy, stratégiaválasztási segédkönyvben is helyet kaphatna.

A kereskedelempolitikát taglaló alfejezet ismét egy kettős megközelítés, a protekcionizmus és szabadkereskedelem összevetésével indul. A protekcionizmus bizonyos, érzékeny iparágak (pl. energiaipar) esetében stratégiai célként is megjelenhet, azonban az ilyen típusú kereskedelempolitikát veszélyesnek ítéli meg a szerző. Elismeri azt, hogy a protekcionista gazdaságpolitika hosszú távon – lassú erősődéssel – versenyképes ágazatokat hozhat létre, azonban fennáll annak a veszélye is, hogy a védelem tartóssá válik. A szabadkereskedelem hatására ugyanakkor, különösen monopóliumok kialakulása esetén nőhetnek a fejlettségbeli különbségek az országok között. Kiemeli azt is, hogy ritkán jelenik meg a protekcionizmus és a szabadkereskedelem tiszta típusa, általában mindkettőt alkalmazzák az államok. A protekcionizmus fajtáit a vámok – vám előtti – vámon belüli intézkedésekre osztja, amelyek azonban hatással lehetnek az exporttevékenységre is abban az esetben, ha az importkorlátozás valamely formája olyan termékekre vonatkozik, amelyet feldolgozás után exporttermékben testesül meg. Ennek az összefüggésnek a megvilágítása számomra a fejezet legnagyobb érdeme. A korábbi részhez hasonlóan ebben a

fejezetben is találkozunk olyan hosszú felsorolással, amely a fejletlenebb, illetve kisebb államok számára szolgál néhány jó tanáccsal – a nemzeti márkák kialakítása, az erre irányuló állami kezdeményezések és támogatások kapcsán.

Korábban, a bevezetőben azt említettem, hogy a kötet egyik előnye az, hogy tartalmilag laikusok számára is érthető. Nos, ez két kisebb, ám nyilvánvalóan nagy jelentőséggel bíró alfejezet esetében török meg: az egyik ilyen az árfolyam-politikával, a másik a költségvetési politikával foglalkozó rész, melyeket csak komoly – legalábbis az én tudásomat felülmúló – előismerettel rendelkező, jobbra kögazdász végzettségű olvasók érthetnek meg. A különböző kifejezések – melyek egy kögazdaságtanban kevésbé járatos ember számára ismeretlenek – mellett olyan hatásokra és elméletekre hivatkozik a szerző, melyeknek ismertetése nyilvánvalóan nem ennek a könyvnek a feladata, ám az elemzés során így, magyarázatok nélkül sok olvasónak elengedi a kezét.

A nemzetközi pénzügyi rendszerrel kapcsolatban a fenntartható fejlődés, s a környezetvédelem nemzetközi intézményesítéséhez hasonló igények jelentkeztek. Felmerült egy Globális Központi Bank létrehozásának gondolata, amely alapelvek és szabályok megalkotásán keresztül az új elvárásokhoz igazodni tudna. A jelenlegi pénzügyi intézmények nem alkalmasak ennek a feladatnak az ellátására, hiszen – s e helyütt a szerző az IMF-et hozza példaként – azok az Amerikai Egyesült Államok és a többi nagyhatalom érdekeinek szolgálatában állnak. Szkeptikus a hozzáállása ugyanakkor az új intézmények létrehozásával kapcsolatban is, álláspontja szerint amennyiben ezt az intézményt valódi, radikálisabb eszközrendszerrel kívánják felruházni, szinte biztosak lehetünk abban is, hogy soha nem jön létre ilyen típusú szerv. Kérdéses az is, mennyire lennének az államok készségesek egy ilyen intézmény „alávettségében” élni, s mekkora vitákat váltana ki, lehetne-e egyetértés abban a vonatkozásban, hogy mely ország felügyelete alá tartozna a szerv. A jelenlegi gazdasági világválság és a pl. Magyarország számára nyújtott segítségnyújtás kapcsán pedig érdekes lehetne a pénzügyi segélyekre, IMF-hitelekre vonatkozó részek átgondolása, felülvizsgálata.

A globalizáció és a szociálpolitika kapcsolatát korábbi fejezetekben már érintették a szerzők. Hangsúlyozták, hogy a piac szükségszerűen egyenlőtlenségeket termel, amelyeket az államnak kell szakpolitikáin keresztül kiigazítani, s a versenyképesség és

fejlődés érdekében a társadalmi kohéziót elősegítenie. A meg-megingó nemzeti szociálpolitikák mellett, azok erősítése érdekében ma már globális szinten is léteznek kezdeményezések a világméretű társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére. A nagymértékű és súlyos szegénység, a munkanélküliség és a kormányok elégtelen tevékenysége szemléletváltást idézett elő az ENSZ, a Világbank, az Nemzetközi Valutaalap, sőt, valamelyest a Világkereskedelmi Szervezet testületein belül is, s programjaikkal igyekeznek a kiegyenlítődés irányába hatni.

A társadalom irányából érkező, egyre erőteljesebb kompetenciaigény a civil társadalom kialakulásának előfeltétele. A globális civil társadalom fogalmi tisztázása előtt az utolsó fejezet szerzője, *Miszlivetz Ferenc* kelet-közép-európai kitérőt tesz, s a civil társadalom fogalmának kialakulását, tartalmi elemeit veszi sorra. Az elemzés kiterjed a civil társadalom korai szakaszára, a lengyel, cseh és magyar gyökerekre, a különböző országok szervezeteinek együttműködésére, a „regionális civil társadalom” ideiglenes létezésére, a társadalmi mozgalmak rendszerváltásban játszott szerepére, valamint az azt követő időszakban a civil társadalom szerepének visszaszorulására, valamint hitelvesztésére is. Hozzá kell azonban tennem, hogy az úttörőszerepet betöltő Szolidaritás alapvető stratégiájában – szemben *Miszlivetz* állításával – nem szerepelt „a pártállam reprezentánsaival” való kompromisszumos megoldás, erre csak a politikai rendszerváltás során került sor.

A globális civil társadalom olyan világszintű problémákkal és jelenségekkel kapcsolatban követel beleszólást a globális kormányzásba, amelyek igencsak próbára teszik a nemzetközi intézmények türelmét. A kormányoktól való függés az egyik legnagyobb negatív kritika, amely a civil társadalommal kapcsolatban elhangozhat (s el is hangzik), s ha a magyarországi civil szervezetek képviselőinek, valamint a döntéshozó testületekben való szerepvállalásuk valódi okának megválaszolására törekszünk, gyakran találkozunk a politikai pártok támogatásával, ál-civil szervezetek politikai célú létrehozásával, s ennek tükrében a globális szinten is elképzelhetőnek tarthatjuk a hasonló jelenségeket. S bár a globális társadalmi mozgalmak számos, bár eltérő politikai, társadalmi, környezeti stb. érdekeket képviselnek, tesznek a globális diskurzus tárgyává, a világban jelenleg uralkodó gyors információáramlás és a média szenzációhajhász tájékoztatása miatt jelenleg leginkább csak azokkal a globális társadalmi mozgalmakkal találkozunk, amelyek sokak számára ellenszenves módon, többször erőszakosan próbálnak változtatni a világban jelenleg zajló folyamatokon.